

ISSN 2277 - 5730
AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
QUARTERLY RESEARCH JOURNAL

AJANTA

Volume - VIII

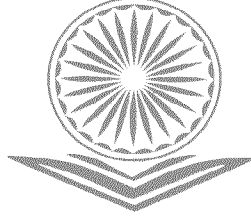
Issue - I

Kannada

January - March - 2019

Peer Reviewed Refereed
and UGC Listed Journal

Journal No. 40776

ज्ञान-विज्ञान विमुक्तये

IMPACT FACTOR / INDEXING
2018 - 5.5
www.sjifactor.com

❖ **EDITOR** ❖

Asst. Prof. Vinay Shankarrao Hatole

M.Sc (Maths), M.B.A. (Mktg.), M.B.A. (H.R.),
M.Drama (Acting), M.Drama (Prod. & Dir.), M.Ed.

❖ **PUBLISHED BY** ❖

Ajanta Prakashan

Aurangabad. (M.S.)

CONTENTS OF KANNADA

S. No.	Title & Author	Page No.
೧.	ಶಿವತತ್ವರತ್ನಾಕರದಲ್ಲ ಯೋಗ ಮತ್ತು ನೈತಿಕಶಿಕ್ಷಣದ ವಿಚಾರಗಳು Mahaganapathi P. S.	೧-೧೦
೨.	ಅನರ್ಥಗಳಿಗೆ ದ್ವಾರ ದ್ಯೂತ ಸಂಪಾದನೆ	೧೧-೧೩
೩.	ಉಡುಪಿಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪೂಜಾ ವೈಭವ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಲೋಕದೊಡೆಯನಿಗೆ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಪೂಜೆ ಬಿ. ಜಿ. ಪರಿಮಳ	೧೪-೧೭
೪.	ಅಧ್ಯಾತ್ಮವೀಥಿಯ ಆತ್ಮಾನುಭವದ ಸಂತ್ಯಕ್ತಿಯ ಪರಾಕಾಷ್ಠೆ - 'ಭಕ್ತಿ' ಚೇತನಾ ಆಚಾರ್, ಎನ್.	೧೮-೨೪
೫.	ಭಾಸನ ಊರುಭಂಗ ರೂಪಕದಲ್ಲ ತಾತ್ವಿಕದೃಷ್ಟಿ ವಿದ್ವಾನ್ ವನರಾಜ ಬಿ.ಕೆ.	೨೫-೩೨
೬.	ಯೋಗ - ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ - ಆರೋಗ್ಯ- ಒಂದು ಅಧ್ಯಯನ ಡಾ.ಜಯರೇವಣ್ಣ.ಎಂ.ವಿ	೩೩-೪೦
೭.	ಭಾರತೀಯ ಕರ್ಮಸಿದ್ಧಾಂತದ ತತ್ವಮೀಮಾಂಸೆ ಋಷಿದೇವ್ ಭಾರ್ಗವ್ ಎನ್.	೪೧-೫೭
೮.	ಶಿವತತ್ವರತ್ನಾಕರದಲ್ಲನ ಅಲಂಕಾರ ವಿಚಾರ Bheemanaik S.	೫೭-೬೩

೫. ಭಾಸನ ಊರುಭಂಗ ರೂಪಕದಲ್ಲ ತಾತ್ವಿಕದೃಷ್ಟಿ

ವಿದ್ವಾನ್ ವನರಾಜ ಬಿ.ಕೆ.
ಸಹಾಯಕ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು
ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ
ಪಂಪ ಮಹಾಕವಿ ರಸ್ತೆ, ಚಾಮರಾಜಪೇಟೆ, ಬೆಂಗಳೂರು.

ಹೀರಿಕೆ

ವಿಪುಲವೂ, ಸಂಪದ್ಧರಿತವೂ ಆದ ಸಂಸ್ಕೃತಭಾಷೆಯು ಪರಮರಮಣೀಯವಾಗಿ ಭಾಷಾಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲ ಉತ್ತಮವಾದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ. 'ದೇವಭಾಷೆ' ಎಂದು ಖ್ಯಾತಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಈ ಭಾಷೆಯು ಸಾವಿರಾರು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಭಾರತೀಯ ಜನರ ಆಡುಭಾಷೆಯಾಗಿದ್ದು ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಪರಿವರ್ತನೆಯನ್ನು ಪಡೆದರೂ ಇಂದಿಗೂ ಸಂಸ್ಕೃತಜ್ಞರ, ಸಂಸ್ಕೃತಾಭಿಮಾನಿಗಳ, ಸಂಸ್ಕೃತಿಪ್ರಿಯರ ಹಾಗೂ ಭಾಷಾಪ್ರೇಮಿಗಳ ಮುಖದಲ್ಲಿ, ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ರಾರಾಜಿಸುತ್ತಿರುವುದಕ್ಕೆ ಇದರಲ್ಲಿರುವ ವಿಪುಲವಾದ ಅಂತಸ್ತತ್ವವೇ ಸಾಕ್ಷಿ ಹಾಗೂ ಕಾರಣ. ಶಿಷ್ಟವಾದ ಹಾಗೂ ಶಿಷ್ಟಪ್ರಿಯವಾದ ಸಂಸ್ಕೃತಭಾಷೆ ಭಾಷಾದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೇ ತನ್ನ ಒಡಲಲ್ಲಿರುವ ಅನಂತ ಸಾಹಿತ್ಯರಾಶಿಯಿಂದಲೂ ಆದರಣೀಯವಾಗಿದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತಭಾಷೆಯಲ್ಲಿರುವ ವೇದಗಳು, ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು, ಪುರಾಣಗಳು, ದರ್ಶನಶಾಸ್ತ್ರಾದಿಗಳು, ರಾಮಾಯಣ ಮಹಾಭಾರತಾದಿ ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳು ಇಂದಿಗೂ ಸಮಸ್ತಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಆದರ್ಶಭೂತವಾಗಿವೆ.

ಸಂಸ್ಕೃತಕಾವ್ಯಸಾಹಿತ್ಯ

ಸಂಸ್ಕೃತಸಾಹಿತ್ಯವೆಂಬ ಮಹಾಸಾಗರದಲ್ಲಿರುವ ಅನರ್ಥವಾದ ರತ್ನಗಳಲ್ಲ ಕಾವ್ಯಸಾಹಿತ್ಯವೂ ಒಂದು. ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ, ದಾರ್ಶನಿಕ, ನೈತಿಕ, ಹಾಗೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಹೃದ್ಯವಾಗಿ ಮನೋಜ್ಞವಾಗಿ ಹೇಳುವ ಕಾವ್ಯಗಳು ಸರ್ವಾಕರ್ಷಣೀಯವಾಗಿವೆ. ಕಾವ್ಯ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಕವೀ ಕರ್ಮ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿಪಶ್ಚಿತರು ನೀಡುತ್ತಾರೆ. ನಿಪುಣವಾದ, ಸಹೃದಯಹೃದಯಾಹ್ಲಾದಕವಾದ ಕವಿಗಳ ಕೆಲಸವೇ ಕಾವ್ಯ ಎಂಬುದು ಈ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥ. ಈ ಕಾವ್ಯಗಳು ರಚಿಸುವವರಿಗೂ, ಓದುವವರಿಗೂ ಹಾಗೂ ಕೇಳುಗರಿಗೂ ಯಶಸ್ಸನ್ನು ನಾನಾವಿಧವಾದ ಪ್ರಯೋಜನಗಳನ್ನೂ, ಪಾಪನಾಶನಪೂರ್ವಕಮಂಗಲವನ್ನೂ ಹಾಗೂ ಮನದನ್ನೆಯಾದ ಕಾಂತೆಯ ಮಾತಿನಂತೆ ಶ್ರೋತೃಪೇಯವಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನೂ ನೀಡುತ್ತವೆ ಎಂದು ಕಾವ್ಯವಿದರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ.

ರಮಣೀಯವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ದೃಶ್ಯಕಾವ್ಯ ಮತ್ತು ಶ್ರವ್ಯಕಾವ್ಯ ಎಂಬುದಾಗಿ ಎರಡು ವಿಧವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಅ) ಶ್ರವ್ಯಕಾವ್ಯಗಳು:- ಓದುವುದರಿಂದ ಹಾಗೂ ಕೇಳುವುದರಿಂದ ಅರ್ಥದ ಆಸ್ವಾದನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವಂತಹ ಕಾವ್ಯಗಳಿಗೆ ಶ್ರವ್ಯಕಾವ್ಯಗಳು ಎಂದು ಕರೆಯುವರು. ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳು, ಖಂಡಕಾವ್ಯಗಳಾದಿಯಾದ ಸಮಸ್ತ ಪದ್ಯಕಾವ್ಯಗಳು, ಗದ್ಯಕಾವ್ಯಗಳು ಹಾಗೂ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳು ಶ್ರವ್ಯಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲ ಅಂತರ್ಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲ ಕೇಳುವುದೇ ಪ್ರಧಾನವಾದ್ದರಿಂದ ಶ್ರವ್ಯಕಾವ್ಯಗಳು ಎನಿಸಿಕೊಂಡಿವೆ.

ಆ) ದೃಶ್ಯಕಾವ್ಯಗಳು:- ನಯನಗಳಿಂದ ನೋಡಿ ಆನಂದಿಸಬಹುದಾದ ಕಾವ್ಯಪ್ರಕಾರಗಳಿಗೆ ದೃಶ್ಯಕಾವ್ಯಗಳೆಂದು ಹೆಸರು. ಇಲ್ಲಿ ಕೇಳುವಿಕೆಯಿದ್ದರೂ, ನೋಡುವಿಕೆಯೇ ಪ್ರಧಾನ. ಆದ್ದರಿಂದ ರೂಪಕಗಳು ಮತ್ತು ಉಪರೂಪಕಗಳು ದೃಶ್ಯಕಾವ್ಯಗಳೆಲ್ಲ ಸೇರುತ್ತವೆ.

ದೃಶ್ಯಕಾವ್ಯಗಳು – ರೂಪಕಗಳು

ಅಭಿನಯದ ಮೂಲಕ ವಸ್ತುವಿಶೇಷವನ್ನು ನಾಟಕಾದಿರೂಪಕೋಪರೂಪಕಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ದೃಶ್ಯಕಾವ್ಯಗಳ ಉದ್ದೇಶ. ರೂಪಕಗಳ ಬಗ್ಗೆ ರೂಪಕಜ್ಞಾನಿಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿದೆ.

ಅವಸ್ಥಾನುಕೃತಿನಾಟ್ಯಂ ರೂಪಂ ದೃಶ್ಯತಯೋಚ್ಯತೇ |

ರೂಪಕಂ ತತ್ಸಮಾರೋಪಾತ್ ದಶಧೈವ ರಸಾಶ್ರಯಮ್ ||

ಒಂದು ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು (ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದಿಪಾತ್ರವಿಶೇಷಗಳನ್ನು) ಪಾತ್ರಧಾರಿಗಳು ಅಭಿನಯಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದನ್ನೇ ನಾಟ್ಯವೆಂದು ಕರೆಯುವರು. ಅಭಿನಯವನ್ನು ನೋಡಿ ಆನಂದಿಸುವುದರಿಂದ ರೂಪವೆಂಬ ಪದದಿಂದ ಕರೆಯುವರು. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಒಂದುಪಾತ್ರವನ್ನು ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ಅನುಕರಿಸಿ ಸಹೃದಯರ ಮುಂದೆ ರೂಪಿಸುವುದರಿಂದ ರೂಪಕಗಳು ಎಂದು ಕರೆಯುವರು.

ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜನರಿಗೆ ಮನೋರಂಜನೆಯ ಏಕೈಕಮಾರ್ಗವು ರೂಪಕಗಳು ಅಥವಾ ನಾಟ್ಯಗಳೇ ಆಗಿದ್ದವು. ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ಅಭಿರುಚಿಯುಳ್ಳ ಜನರಿಗೆ ಸಮಾನವಾಗಿ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಮತ್ತು ರಂಜನೆಯನ್ನು ನಾಟ್ಯಗಳು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದವು.

ನಾಟ್ಯಂ ಭಿನ್ನರುಚೀರ್ಜನಸ್ಯ ಬಹುಧಾಪ್ಯೇಕಂ ಸಮಾರಾಧನಮ್ ||

ಇಂತಹ ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದ ಆಧ್ಯಪ್ರವರ್ತಕ ಭರತಮುನಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಇವನಿಂದ ಪ್ರಣೀತವಾದ ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಮ್ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವು ನಾಟ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಂತೆ ಸಂಪನ್ಮೂಲಗ್ರಂಥವಾಗಿದ್ದು ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿದೆ. ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದ ಮೊದಲನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ನಾಟ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿವಿಚಾರವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಮಹೇಂದ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳು ಅಧರ್ಮವನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವ ಸಾಧನವೊಂದನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನು ಸರ್ವಜನಸೇವ್ಯವಾದ, ದೃಶ್ಯಶ್ರವ್ಯಯೋಗ್ಯವಾದ ಪಂಚಮವೇದವೆಂದು ಖ್ಯಾತವಾದ ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು.

ಜಗ್ರಾಹ ಪಾಠ್ಯಮೃಗ್ವೇದಾತ್ ಸಾಮಭ್ಯೋ ಗೀತಮೇವ ಚ |

ಯಜುರ್ವೇದಾದಭಿನಯಾನ್ ರಸಾನಾಥರ್ವಣಾದಪಿ ||

ಇಂದರಿಂದ ಬಹಳಪೂರ್ವಕಾಲದಲ್ಲೇ ನಾಟ್ಯವು ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗಿ ಜನರಿಗೆ ಆಹ್ಲಾದವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಿತ್ತು ಎಂಬ ಅಂಶವು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲೂ, ಮಹಾಭಾಷ್ಯದಲ್ಲೂ, ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲೂ ರೂಪಕಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ದೊರಕುತ್ತವೆ.

ಅನೇಕ ಮಹಾಕವಿಗಳು ರೂಪಕಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ ಮಹದುಪಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಸಮಸ್ತ ಕಾವ್ಯಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಸಹೃದಯಜನರಿಗೆ ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಮನಮುಟ್ಟುವುದು ರೂಪಕಗಳೇ. ಕಾವ್ಯೇಷು ನಾಟಕಂ ರಮ್ಯಮ್ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಇದನ್ನು ಪುಷ್ಟೀಕರಿಸುತ್ತದೆ.

ಈ ರೀತಿಯಾದಂತಹ ರೂಪಕಗಳು ಹತ್ತುವಿಧ.

ನಾಟಕಮಥ ಪ್ರಕರಣಂ ಭಾಣವ್ಯಾಯೋಗಸಮವಕಾರಡಿಮಾಃ |

ಈಹಾಮ್ಯುಗಾಂಕವೀಧ್ಯಃ ಪ್ರಹಸನಮಿತಿ ರೂಪಕಾಣಿ ದಶ ||

೧.ನಾಟಕ ೨.ಪ್ರಕರಣ ೩.ಬಾಣ ೪.ಪ್ರಹಸನ ೫.ಡಿಮ ೬.ವ್ಯಾಯೋಗ ೭.ಸಮವಕಾರ ೮.ವೀಧೀ ೯.ಅಂಕ ೧೦.ಈಹಾಮ್ಯುಗ.

ವಿವಿಧವಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳ ಭೇದವನ್ನನುಸರಿಸಿ ಈ ಹತ್ತು ವಿಧಗಳನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮೂಲಸ್ವರೂಪವು ಒಂದೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಕೆಲವೊಂದು ಒಳಾಂತರಭೇದಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲದೇ ನಾಟಕಾತ್ಮೀಯವಾದ ಹದಿನೆಂಟು ಉಪರೂಪಗಳೂ ದೃಶ್ಯಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲ ಸೇರಿವೆ.

ರೂಪಕಗಳಲ್ಲಿ ನಾಯಕರು:

ರೂಪಕಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಷಯವಸ್ತುನಿರೂಪಣೆ, ಪರಸ್ಪರಸಂಬಂಧ, ಶಬ್ದಗಳ ಬಳಕೆ, ಅಭಿನಯಕಲೆ, ಪ್ರದರ್ಶನ ಮುಂತಾದ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ವಿಭಿನ್ನವಾದ ರೂಪಕಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಾಚ್ಛರು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅತ್ಯಂತಪ್ರಧಾನವಾದ ಅಂಶವೆಂದರೆ ನಾಟ್ಯಕಥಾವಸ್ತುವಿನ ನಾಯಕರು. ನಾಯಕನೇ ಕಥಾವಸ್ತುವನ್ನು ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವವನು. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾಯಕನನ್ನು ಕುರಿತು ನಾಟ್ಯಲಕ್ಷಣಕಾರರು ಉತ್ತಮವಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹತ್ತುವಿಧವಾದ ರೂಪಕಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕುವಿಧವಾದ ನಾಯಕರನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

೧. ನಾಯಕಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣ:- ಎಲ್ಲಾ ವಿಧವಾದ ರೂಪಕಗಳಲ್ಲೂ ಕಥಾವಸ್ತುವನ್ನು ಇತರಪಾತ್ರಗಳೊಂದಿಗೆ ಮುನ್ನೆಡೆಸುವ ನಾಯಕರಿಗೆ ಕೆಲವೊಂದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಕಾವ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ನೇತಾ ವಿನೀತೋ ಮಧುರಃ ತ್ಯಾಗೀ ದಕ್ಷಃ ತ್ರಿಯಂವದಃ |

ರಕ್ತಲೋಕಃ ಶುಚಿವಾಗ್ಮೀ ರೂಢವಂಶಃ ಸ್ಥಿರೋ ಯುವಾ ||

ಬುದ್ಧ್ಯುತ್ಸಾಹಸ್ಮೃತಿಪ್ರಜ್ಞಾಕಲಾಮಾನಸಮನ್ವಿತಃ |

ಶೂರೋ ದೃಢಶ್ಚ ತೇಜಸ್ವೀ ಶಾಸ್ತ್ರಚಕ್ಷುಶ್ಚ ಧಾರ್ಮಿಕಃ ||

ರೂಪಕಗಳಲ್ಲಿ ನಾಯಕನಾಗಿರುವವನು ವಿನಯಶೀಲನೂ, ವ್ಯವಹಾರಗಳಲ್ಲಿ, ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಮಾಧುರ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದವನೂ, ದಕ್ಷನೂ, ತ್ಯಾಗಶೀಲನೂ, ಉತ್ತಮವಾದ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತ್ರಿಯವಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡುವವನೂ, ಶುಚಿಯಾಗಿರುವವನೂ, ಮಾತುಗಾರನೂ, ಉತ್ತಮವಂಶಜನೂ, ಯುವಕನೂ, ದೃಢಕಾಯನೂ ಆಗಿರಬೇಕು. ಇದಲ್ಲದೆ ಬುದ್ಧಿವಂತಿಕೆ, ಉತ್ಸಾಹ, ಸ್ಮರಣಶಕ್ತಿ, ಪ್ರಜ್ಞೆ, ಅಭಿಮಾನ, ಕಲಾನಿಪುಣತೆ ಮುಂತಾದ ಸದ್ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವನಾಗಿ ಶೂರನೂ, ತೇಜಸ್ವಿಯೂ, ದೃಢಚಿತ್ತನೂ, ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞನೂ, ಧರ್ಮಶೀಲನೂ ಆಗಿರಬೇಕು. ರೂಪಕರಚನಾಕಾರರು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಕಥೆಗಳನ್ನೂ ಆಯ್ದುಕೊಂಡು ಅಥವಾ ರಚಿಸಿ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಗುಣಗಳನ್ನೂ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಯೋಗ್ಯನಾದ ನಾಯಕನನ್ನು ಆರಿಸಿ ರೂಪಕಗಳನ್ನು ರಚಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮಹಾಕವಿ ಭಾಸ

ಭಾಸನು ಸಂಸ್ಕೃತರೂಪಕಕಾರರಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನನೂ, ಪ್ರಸಿದ್ಧನೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಇವನು ಅತ್ಯಂತ ಲಲಿತವಾದ, ಮನೋಜ್ಞವಾದ ಸರ್ವಜನಪ್ರಿಯವಾದ ರೂಪಕಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾರಸ್ವತಲೋಕವನ್ನು ಶ್ರೀಮಂತಗೊಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇವನ ಅನಂತರ ಕಾಲದಲ್ಲಿದ್ದ ಕಾಳಿದಾಸ ಬಾಣ ಮುಂತಾದ ಕವಿರತ್ನರು ಇವನನ್ನು ಮುಕ್ತಕಂಠದಿಂದ ಹೊಗಳಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಥಿತಯಶಸಾಂ ಭಾಸಸೌಮಿಲ್ಲಕವಿಪುತ್ರಾದೀನಾಂ ಪ್ರಬಂಧಾನ್ ಅತಿಕ್ರಮ್ಯ ವರ್ತಮಾನಕವೇಃ ಕಾಲದಾಸಸ್ಯ
ಕ್ರಿಯಾಯಾಂ ಕಥಂ ಪರಿಷದೋ ಬಹುಮಾನಃ |

ಸೂತ್ರಧಾರಕೃತಾರಂಭೈಃ ನಾಟಕೈಃ ಬಹುಭೂಮಿಕೈಃ |

ಸಪಾತಾಕೈರ್ಯಶೋ ಲೇಖೇ ಭಾಸೋ ದೇವಕುಲೈರಿವ ||

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಕವಿಗಳಿಂದ, ವಿದ್ವಜ್ಞನರಿಂದ ಪ್ರಶಂಸೆಗೆ ಪಾತ್ರನಾದ ನಾಟಕರಚನಾ ಕೋವಿದನನ್ನು ಕವಿತಾಕಾಮಿನಿಯ ಹಾಸವೆಂದು ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಭಾಸೋ ಹಾಸಃ ||

ಆದರೆ ಸಂಸ್ಕೃತಸಾಹಿತ್ಯಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಇವನ ದೇಶಕಾಲಗಳ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಸರಿಯಾದ ಮಾಹಿತಿಯು ತಿಳಿಯದೇ ಇರುವುದು ದೌರ್ಭಾಗ್ಯವೇ ಸರಿ. ಆದರೂ ಮಹಾಮಹೋಪಾಧ್ಯಾಯರಾದ ಗಣಪತಿಶಾಸ್ತ್ರಿಯವರು ಗ್ರಂಥಾನ್ವೇಷಣೆಗಾಗಿ ಕೇರಳದೇಶಕ್ಕೆ ಬಂದವರು ಪ್ರಾಚೀನ ತಾಳೇಗಿರಿಗಳನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ, ಸಂಶೋಧಿಸಿ ಮತ್ತು ಸಂಕಲಿಸಿ ಸ್ವಪ್ನವಾಸವದತ್ತವೆಂಬ ರೂಪಕವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು. ಸ್ವಪ್ನವಾಸವದತ್ತದ ಕರ್ತೃವು ಭಾಸನೇ ಎಂದು ಇತರ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬಂತು. ಈ ರೂಪಕದಲ್ಲಿರುವ ಅಂಶಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ರಚನಾಶೈಲಿಯ, ತಂತ್ರಗಳ, ಪಾತ್ರಚಿತ್ರಣಗಳ ಸಾಮ್ಯತೆಯ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಇನ್ನಿತರ ೧೨ ರೂಪಕಗಳನ್ನು ಸಂಶೋಧಿಸಿ ಭಾಸಕರ್ತೃಗಳೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದರು. ಇದಾದ ಮೇಲೆ ಯಜ್ಞಫಲವೆಂಬ ರೂಪಕವೂ ಸಾಮ್ಯತೆಯ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಭಾಸನದೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು.

ಭಾಸನ ಕಾಲ

ಭಾಸನ ಕಾಲದ ಬಗ್ಗೆ ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಯಾವುದೇ ನಿಖರಮಾಹಿತಿಯು ಲಭ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಕಾಳಿದಾಸನೂ, ಬಾಣನೂ ಇವನನ್ನು ಪ್ರಶಂಸಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಇವನು ಅವರಿಗಿಂತ ಪೂರ್ವಕಾಲದವನೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಬಹುದು. ಕಾಳಿದಾಸನ ಕಾಲದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ.ಶ. ನಾಲ್ಕನೆ ಹಾಗೂ ಕ್ರಿ.ಪೂ. ಪ್ರಥಮ ಶತಕವೆಂಬ ಎರಡು ವಿಕಲ್ಪಗಳಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭಾಸನು ಕ್ರಿ.ಪೂ. ಪ್ರಥಮ ಶತಕಕ್ಕಿಂತ ಪೂರ್ವದವನೆಂದು ಕೆಲವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಚಾಣಕ್ಯನ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಭಾಸಪ್ರಣೀತರೂಪಕದ ಕೆಲವು ವಾಕ್ಯಗಳಿವೆ. ಚಾಣಕ್ಯನ ಕಾಲ ಕ್ರಿ.ಪೂ.ನಾಲ್ಕನೇ ಶತಮಾನ. ಆದಕಾರಣ ಭಾಸನು ಕ್ರಿ.ಪೂ.ನಾಲ್ಕನೇ ಶತಮಾನಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲನವನೆಂದು ಊಹಿಸಬಹುದು. ಭಾಸನ ರೂಪಕಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವೊಂದು ಅಪಾಣೀನಿಯ ಪ್ರಯೋಗಗಳಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಗಣಪತಿಶಾಸ್ತ್ರಿಯಾದಿಯಾಗಿ ಬಹಳಷ್ಟು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಭಾಸನು ಕ್ರಿ.ಪೂ. ಐದನೇ ಅಥವಾ ಕ್ರಿ.ಪೂ. ಆರನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲ ಜೀವಿಸಿದ್ದನು ಎಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದಾರೆ.

೧. ಭಾಸನ ದೇಶ:- ಭಾಸನ ದೇಶದ ವಿಷಯದಲ್ಲೂ ಇದಮಿತ್ಥಂ ಎಂಬ ನಿರ್ಣಯವಿಲ್ಲ. ಅವನ ರೂಪಕಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸಿದ ಪದಗಳ, ಸನ್ನಿವೇಶಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಅವನ ದೇಶವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನಗಳು ನಡೆದಿವೆ. ಅವನು ತನ್ನ ರೂಪಕಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸಿರುವ ಪದವಿಶೇಷಗಳಾಗಲಿ, ಸನ್ನಿವೇಶವಿಶೇಷಗಳಾಗಿ ಏಕದೇಶಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಂತೆ ಇಲ್ಲದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಇವನ ದೇಶದ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಐಕಮತ್ಯ ಅಸಾಧ್ಯ. ಕೆಲವೊಂದು ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ಭಾಸನು ತಮಿಳುದೇಶದವನೋ, ಕೇರಳ ಪ್ರಾಂತದವನೋ ಅಥವಾ ಉತ್ತರಭಾರತದವನೋ ಆಗಿರಬೇಕೆಂದು ಸಂಶೋಧಕರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ. ಪೇರುಂಗತ್ಯೈ ಎಂಬ ತಮಿಳುಕಾವ್ಯ ಉದಯನನ ಕಥೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ತಮಿಳುನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತಜನಜನಿತವಾಗಿತ್ತು. ಅದನ್ನೇ ಆಧರಿಸಿ ಗುಣಾಡ್ಯನ ಬೃಹತ್ಕಥೆಯಿಂದ ಉದಯನ ಮತ್ತು ವಾಸವದತ್ತಯರ ಕಥೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅಂಶವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, 'ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯೌಗಂಧರಾಯಣ' ಎಂಬ

ರೂಪಕವನ್ನು ಭಾಸ ಕವಿಯು ರಚಿಸಿದನು. ಆದ ಕಾರಣ ಇವನು ತಮಿಳಿನವನೆಂದು ಬಹುಜನರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಇವನ ರೂಪಕಗಳಲ್ಲಿ 'ಆಮ', 'ಭೃಂಗಾರ', 'ಸಂಬಂಧ' ಮುಂತಾದ ಮಲಯಾಳಭಾಷೆಯ ಪದಗಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಹಾಗೂ ಇವನ ರೂಪಕಗಳು ಕೇರಳದಲ್ಲೇ ಸಿಕ್ಕಿರುವುದರಿಂದ ಇವನು ಕೇರಳದೇಶೀಯನೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ. ಅಲ್ಲದೇ ಇವನು ಉತ್ತರಭಾರತದ ನದಿಪರ್ವತಾದಿ ಪ್ರಕೃತಿವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಉತ್ತರಭಾರತೀಯನೆಂದೂ ಕೆಲವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ.

೨. ಭಾಸನ ಶೈಲಿ :- ಭಾಸನ ಭಾಷಾಶೈಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಹೃದ್ಯವಾಗಿದೆ. ವಿದ್ವಾಂಸರಿಂದ ಹಿಡಿದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತಜ್ಞನಿಗೂ ಅರ್ಥವಾಗುವಂತಹ ಸರಳಸುಂದರಭಾಷೆ ಭಾಸನದು. ಕಥಾನಿರೂಪಣೆ ಹಾಗೂ ಅಗತ್ಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಕಥೆಯಲ್ಲಿನ ಕೆಲವೊಂದು ವ್ಯತ್ಯಾಸವೂ ಕೂಡ ಅತ್ಯಂತ ಯುಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇವನ ರೂಪಕಗಳಲ್ಲಿನ ಕಥಾವಸ್ತು, ಪಾತ್ರಗಳಲ್ಲಿನ, ತಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿನ ವೈವಿಧ್ಯವು ಅತ್ಯಂತ ಚಿಮತ್ತಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಪದರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಅತಿಸರಳತೆ ಭಾಸನ ವಿಶೇಷತೆ ಎಲ್ಲೆಯೂ ಕಠಿಣಪದಗಳನ್ನಾಗಲಿ, ಸಮಾಸಭೂಯಿಷ್ಠ ಶಬ್ದಗಳನ್ನಾಗಲಿ ಭಾಸನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿಲ್ಲ. ಇವನ ಭಾಷೆ ಸುಲಭ, ಮನೋಜ್ಞ ಹಾಗೂ ಸರ್ವಜನಾಕರ್ಷಕ ಕುತೂಹಲಕಾರಿ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ, ಕಥಾವಸ್ತುವಿಗನುಗುಣವಾದ ಪಾತ್ರಚಿತ್ರಣ, ಔಚಿತ್ಯಪೂರ್ಣವಾದ ರಸಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಇವುಗಳೇ ಭಾಸರೂಪಕಗಳ ಉತ್ಕೃಷ್ಟತೆಗೆ ಪ್ರಧಾನಹೇತುಗಳು.

೩. ಭಾಸನ ರೂಪಕಗಳು:- ನಾಟಕಕರ್ತೃಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಭಾಸನು ಎಲ್ಲಾ ವಿಧವಾದ ರೂಪಕರಚನಾಕೌಶಲಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ಹತ್ತುವಿಧವಾದ ರೂಪಕಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನವಾದ ರೂಪಕಭೇದಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಕಥಾವಸ್ತುವಿನ ಆಯ್ಕೆಯಲ್ಲೂ ವೈವಿಧ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸಿ ತನ್ನ ಪ್ರತಿಭೆಯನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇವನು ಮಹಾಭಾರತ, ರಾಮಾಯಣ, ಭಾಗವತ ಮತ್ತು ಬೃಹತ್ಕಥೆಗಳಿಂದ ಆಧರಿಸಿ, ರೂಪಕಲಕ್ಷಣಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಕಥೆಯನ್ನು ಪರಿವರ್ತಿಸಿ ರೂಪಕಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅಲ್ಲದೇ ತನ್ನ ಸ್ವಪ್ರತಿಭೆಯಿಂದ ಸ್ವಯಂಕೃತ ರೂಪಕಗಳನ್ನು ಜನರಿಗೆ ನೀಡಿದ್ದಾನೆ. ಇವನು ಚತುರ್ದಶರೂಪಕಗಳ ಕರ್ತೃ.

೧. ರಾಮಾಯಣಾಧಾರಿತರೂಪಕಗಳು:-

೧. ಅಭಿಷೇಕನಾಟಕ
೨. ಪ್ರತಿಮಾನಾಟಕ
೩. ಯಜ್ಞಫಲಮ್

೨. ಮಹಾಭಾರತಾಧಾರಿತರೂಪಕಗಳು:-

೧. ಮಧ್ಯಮವ್ಯಾಯೋಗ
೨. ದೂತವಾಕ್ಯ
೩. ದೂತಘಟೋತ್ಪಚ್ಚ
೪. ಕರ್ಣಭಾರ
೫. ಊರುಭಂಗ
೬. ಪಂಚರಾತ್ರ

೩. ಭಾಗವತಾಧಾರಿತರೂಪಕ:-

೧. ಬಾಲಚರಿತ

೪. ಬೃಹತ್ಕಥಾಧಾರಿತರೂಪಕಗಳು:-

೨. ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯೌಗಂಧರಾಯಣ

೩. ಸ್ವಪ್ನವಾಸವದತ್ತ

೫. ಭಾಸಸ್ವಯಂಕೃತರೂಪಕಗಳು:-

೧. ಚಾರುದತ್ತ

೨. ಅವಿಮಾರಕ

ಇವುಗಳೆಲ್ಲಾ ಅನೇಕ ಸಾಮ್ಯಾಂಶಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಇವುಗಳು ಭಾಸಕರ್ತೃಕವೆಂದು ವಿದ್ವಜ್ಞನರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಊರುಭಂಗ ರೂಪಕದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ತಾತ್ವಿಕ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳು

ಹನ್ನೊಂದು ಅಕ್ಷೌಹಿಣೀ ಸೇನೆಗೆ ಒಡೆಯನಾದ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ದುರ್ಯೋಧನನು ಕೊನೆಗಾಲಕ್ಕೆ ಹಸ್ತಶ್ವರಥಪದಾತಿಗಳೊಂದೂ ಇಲ್ಲದೆ, ತೊಡೆ ಮುರಿದು ಬಿದ್ದು ಏಕಾಕಿಯಾಗಿ ಕೊರಗಿ ಸಾಯುವ ದುಃಖದೃಶ್ಯವನ್ನು ಹಲವರು ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ನೂರು ಜನ ವೀರಪುತ್ರರನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡರೂ ದುರ್ಯೋಧನನನ್ನು ನೋಡಿ ಹೊಟ್ಟೆ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಬಂದಿರುವ ಮುಪ್ಪಿನ ಮುದುಕರಾದ ಅಂಧ ತಾಯಿ ತಂದೆಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಗೆ ಕರೆತಂದು ಅವನೊಡನೆ ಮಾತನಾಡಿಸಿ ಆ ದುಃಖ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ದಾರುಣವಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾಸನು ಇಲ್ಲಿಯೂ ತನ್ನ ಕಲ್ಪನಾಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ ಆ ದಾರುಣ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ದಾರುಣತರವಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ – ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ ಗಾಂಧಾರಿಯರೊಡನೆ ದುರ್ಯೋಧನನನ್ನು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ಅವನ ಹೆಂಡತಿಯರಾದ ಮಾಲವಿ ಪೌರವಿಯರೂ ಹಾಗೂ ಅವನ ಮಗನಾದ ದುರ್ಜಯನೂ ಬರುತ್ತಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲೂ ಆ ಮಗುವಿನಿಂದ, ಕರುಣರಸವು ಶತಾಧಿಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಕರುಣರಸವನ್ನು ಇಷ್ಟು ತೀವ್ರಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮಗುವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಸಂಸ್ಕೃತ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಇದೊಂದೇ ಎಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ, ಗಾಂಧಾರಿ, ಪೌರವಿ, ಮಾಲವಿ ಮತ್ತು ದುರ್ಜಯ ಇವರು ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ದುರ್ಯೋಧನನನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಾ ದುರ್ಯೋಧನನ ಬಳಿಗೆ ಬರುವರು. ತಾಯಿತಂದೆಗಳನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೇ ದುರ್ಯೋಧನನು ಏಳುವುದಕ್ಕೆ ಹೋಗುವನು. ತೊಡೆ ಮುರಿದಿದ್ದರಿಂದ ಕಾಲು ಮಡಿಚಿಕೊಂಡು ಬಿದ್ದು ಹಾಗೇ ಕುಳಿತಿರುವನು.

ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನು ದುರ್ಜಯನಿಗೆ ನಿಮ್ಮ ತಂದೆಯ ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೋ ಎಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ದುರ್ಯೋಧನನು ತನ್ನ ಮಗನನ್ನು ಕಂಡು ಅಯ್ಯೋ ಇವನೂ ಬಂದನೇ? ಇವನು ದುಃಖವೆಂಬುದನ್ನೇ ಕಾಣದಿರುವನು, ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಮಲಗುವ ಕೂಸು ಇವನು. ನಾನು ಸೋತು ಬಿದ್ದಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಏನೆಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆಯೋ ಎಂದು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾ ತನ್ನ ಮಗನಾದ ದುರ್ಜಯನಿಗೆ ನೀನು ಏತಕ್ಕಾಗಿ ಇಲ್ಲಗೆ ಬಂದೆ ಎಂದು ಕೇಳಲು, ಅಪ್ಪಾ ನೀನು ತಡಮಾಡಿದೆ; ಅದಕ್ಕೆ ಬಂದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ದುರ್ಯೋಧನನು ಅಯ್ಯೋ! ಇಂಥ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲರುವುದರಿಂದ, ಪುತ್ರಸ್ನೇಹವು ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಉರಿ ಎಜ್ಜಿಸುತ್ತಿದೆ! ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ದುರ್ಜಯನು ಅಪ್ಪಾ ನಾನು ನಿನ್ನ ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

ಆಗ ದುರ್ಯೋಧನನು ತೊಡೆಯ ನೋವಿನಿಂದ ಅಯ್ಯೋ ದುರ್ಜಯ, ಬೇಡ- ಆಹಾ, ಕಾಲ ವಿಪರ್ಯಾಸದಿಂದ ಚಂದ್ರನು ಅಗ್ನಿಯಾದನಲ್ಲ! ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಅಂದರೆ ತಣ್ಣನೆ ಚಂದ್ರನೂ ಸಹ ನನಗೆ ಇಂದು ಸುಡುತ್ತಿರುವನಲ್ಲ ಎಂದು.

ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ಪರಿಚಿತಂ ಪುತ್ರ! ಯತ್ರ ತತ್ರ ತ್ವಯಾಸ್ಯತಾಮ್ |

ಅದ್ಯಪ್ರಭೃತಿ ನಾಸ್ತೀದಂ ಪೂರ್ವಭುಕ್ತಂ ತವಾಸನಮ್ ||

ಮಗನನ್ನು ಕಂಡು ಖುಷಿಪಡುವ ಸಮಯದಲ್ಲ ಮಗ ಹತ್ತಿರ ಬಂದರೆ ಇಂದು ನೋವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಮಗನನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಕೂಡ ಚಂದ್ರನಿಂದ ಬೆಂಕಿ ಉಗುಳದ ಹಾಗೆ ಅನಿಸುತ್ತಿದೆ.

ಅಂದರೆ ಮೊದಲು ನೀನು ನನ್ನ ತೊಡೆಯಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೆ, ಆದರೆ ಈ ದಿನ ಬೇರೆ ಕಡೆ ಕುಳಿತುಕೋ, ಈ ಹಿಂದೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಅನುಭವಿಸಿದ ಆಸನ ಇವತ್ತು ಇಲ್ಲ. ತನ್ನ ಶರೀರದ ಮೇಲಿನ ಮೋಹವನ್ನು ತಾನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿದ್ದೆ.

ದುರ್ಯೋಧನನ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ದುಃಖಿಸುತ್ತಿರುವ ತಂದೆ-ತಾಯಿಯರನ್ನು, ಹೆಂಡತಿಯರನ್ನು ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸುವುದು ಹೇಗೆ? ಧೀರನಂತೆ! - ನಾನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಬೆನ್ನು ತೋರಿಸದೆ ವೀರನಂತೆ ಸತ್ತೆ, ಮಾನದಿಂದ ಸತ್ತೆ! ಯೇನೈವ ಮಾನೇನ ಸಮಂ ಪ್ರಸೂತಃ ತೇನೈವ ಮಾನೇನ ದಿವಂ ಪ್ರಯಾಮಿ! ಎಂದು.

ದುರ್ಯೋಧನನು ದುರ್ಜಯನನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಮಗು, ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಪಾಂಡವರನ್ನು ನನ್ನಂತೆ ಶುಶ್ರೂಷೆ ಮಾಡು; ಅಜ್ಜಿ ಕುಂತಿಯರು ಹೇಳಿದಹಾಗೆ ನೀನು ಕೇಳಬೇಕು; ಅಭಿಮನ್ಯುವಿನ ತಾಯಿ, ದ್ರೌಪದಿ, ಇಬ್ಬರನ್ನೂ ತಾಯಿಯರ ಹಾಗೆ ಪೂಜಿಸಬೇಕು. ಅಭಿಮಾನದೀಪ್ತ ಹೃದಯನಾದ ನಿನ್ನ ತಂದೆ ದುರ್ಯೋಧನನು ಸರಿಸಮಾನನೊಡನೆ ಎದುರೆದುರಿಗೆ ನಿಂತು ಹತನಾದನೆಂದು ಅರಿತು, ದುಃಖವನ್ನು ಬಿಡು; ನನ್ನ ಕಾಲಾನಂತರದಲ್ಲಿ ಪಾಂಡವರೊಡನೆ ಬೆರೆತು ಅವರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ತಪ್ಪಣವನ್ನು ಕೊಡು!

ಇದನ್ನು ಭಾಸನು-

ಶ್ಲಾಘ್ಯಶ್ರೀರಭಿಮಾನದೀಪ್ತಹೃದಯೋ ದುರ್ಯೋಧನೋ ಮೇ ಹಿತಾ

ತುಲ್ಯೇನಾಭಿಮುಖಂ ರಣೇ ಹತ ಇತಿ ತ್ವಂ ಶೋಕಮೇವಂ ತ್ಯಜ |

ಸ್ತೃಷ್ಟ್ವಾ ಜೈವ ಯುಧಿಷ್ಠಿರಸ್ಯ ವಿಪುಲಂ ಕೌಮಾರಪಸವ್ಯಂ ಭುಜಂ

ದೇಯಂ ಪಾಂಡುಸುತೈಸ್ತ್ವಯಾ ಮಮ ಸಮಂ ನಾಮಾವಸಾನೇ ಜಲಮ್ || ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.

ತದನಂತರ ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನು ಬಂದು ಕುರುರಾಜ, ಇದೇನು? ಎಂದು ಕೇಳುವನು. ದುರ್ಯೋಧನನು ಇದು ಅಪರಿತೋಷದ ಫಲ ಎಂದು ಉತ್ತರ ಕೊಡುವನು. ಅವನಿಗೆ ವೈರವು ಹರಿದುಹೋಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಶತ್ರುನಾಶ ಮಾಡುತ್ತೇನೆಂಬ ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನನ್ನು ಕುರಿತು, ಬೇಡ ಬೇಡ! ಪಟ್ಟಾಭಿಷಿಕ್ತರೆನಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ರಾಜರೈಲ್ಲ ಹೋದರು; ನೂರುಜನ ತಮ್ಮಂದಿರು ಹೋದರು; ನಾವೂ ಹೀಗಾಗಿದ್ದೇವೆ; ಆದ್ದರಿಂದ ಬಿಲ್ಲನ್ನು ಬಿಸಾಕು ಎಂದು ಬುದ್ಧಿ ಹೇಳುವನು.

ಯತ್ಕೃಷ್ಟಾ ಕರನಿಗ್ರಹಾಂಚಿತಕಚಾ ದ್ಯೂತೇ ತದಾ ದ್ರೌಪದೀ

ಯದ್ಬಾಲೋಽಹಿ ಹತಸ್ತದಾ ರಣಮುಖೇ ಪುತ್ರೋಭಿಮನ್ಯುಃ ಪುನಃ |

ಅಕ್ಷವ್ಯಾಜಜಿತಾ ವನಂ ವನಮೃಗೈರ್ಯತ್ಪಾಂಡವಾಃ ಸಂಶ್ರಿತಾ

ನಸ್ವಲ್ಪಂ ಮಯಿ ತ್ಯೈಃ ಕೃತಂ ವಿಮೃಶ ಭೋ! ದರ್ಪಾಹೃತಂ ದೀಕ್ಷಿತ್ಯೈಃ ||

ದುರ್ಯೋಧನನು ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನನ್ನು ಕುರಿತು ಹಾಗಲ್ಲ! ರಾಜರು ಮಾನಶರೀರರು. ಮಾನಾರ್ಥವಾಗಿ ನಾನು ಯುದ್ಧವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡದ್ದು. ದ್ರೌಪದಿಯನ್ನು ಮುಂದಲೆ ಹಿಡಿದು ಎಳೆಸಿ ತಂದದ್ದು, ಅಭಿಮನ್ಯುವನ್ನು ಕೊಂದದ್ದು, ಜೂಜಿನಲ್ಲಿ ನೋಲಿಸಿ ಓಡಿಸಿದ್ದು; ಇವುಗಳಿಗೆ ಬದಲಾಗಿ ನನ್ನ ದರ್ಪವನ್ನು ಅವರು ಕಿತ್ತುಕೊಂಡದ್ದು ಅತ್ಯಲ್ಪವಲ್ಲವೇ? ಯೋಚಿಸಿನೋಡು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಭಾಸನ ತಾತ್ಪ್ರಿಯೆಗೆ ಉದಾಹರಣೆ

ದುರ್ಯೋಧನನಲ್ಲಿ ಬದಲಾವಣೆಯಾಗಿದೆ. ಮನೋಭಾವ ಬದಲಾಗಿದೆ. ಕಪಟತನ, ಭಲ ಎಲ್ಲವೂ ಕೂಡ ಬದಲಾಗಿದ್ದದ್ದು ತೋರುತ್ತದೆ. ದುರ್ಯೋಧನನ ಮನಃಪರಿವರ್ತನೆಯನ್ನು ಭಾಸ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅಹಮಿವ ಪಾಂಡವಾಃ ಶುಶ್ರೂಷಯಿತವ್ಯಾಃ, ತತ್ರಭವತ್ಯಾಶ್ಚಾಂಬಾಯಾಃ ಕುಂತ್ಯಾ ನಿರ್ದೇಶೋ ವರ್ತಯಿತವ್ಯಾಃ | ಅಭಿಮನ್ಯೋರ್ಜನನೀ ದ್ರೌಪದೀ ಜೋಭೇ ಮಾತೃವತ್ಸೂಜಯಿತವ್ಯೇ | ಪಶ್ಯ ಪುತ್ರ!

ಇದರ ಒಟ್ಟು ತಾತ್ಪರ್ಯವೇನೆಂದರೆ ಶತ್ರುತ್ವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತಾನು ಹೇಗೆ ದುರ್ಯೋಧನ ಬದಲಾದ ಎಂಬುದನ್ನು ಭಾಸ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಯಾರನ್ನು ತನ್ನ ಆಜ್ಞೆ ಶತ್ರು ಎಂದು ಭಾವಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅವರನ್ನು ತಾನು ಸೇವೆ ಮಾಡು ಎಂದು ಮಗನಾದ ದುರ್ಜಯನಿಗೆ ಆದೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ. ಪಾಂಡವರನ್ನು, ಕುಂತಿ, ದ್ರೌಪದಿ ಮತ್ತು ಸುಭದ್ರೆಯರನ್ನು ತಾಯಿಯಂತೆ ಗೌರವಿಸಬೇಕು. ಇದು ಅವನ ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಅವನು ಎಷ್ಟು ಉದಾರಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

ಬಲದೇವನಿಗೆ ಅನಿಸುತ್ತದೆ. ದುರ್ಯೋಧನನಿಗೆ ವೈರ ಎಂಬುದು ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪವಾಯಿತಲ್ಲ ಎಂದು. ಇದನ್ನು ಅಹೋ ವೈರಂ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪಃ ಸಂವೃತ್ತಃ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ತತ್ತ್ವದರ್ಶನದ ಪರಿಣಾಮವೇ ಇಲ್ಲಿ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ. ಇವನ ವೈರ, ದ್ವೇಷ, ಕ್ರೋಧ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪವಾಗಿ ಬದಲಾಯಿತು. ವೈರ ಎಂಬುದು ಯಾರಿಗೆ ತತ್ತ್ವದರ್ಶನವಾಗಿರುತ್ತದೆಯೋ, ಯಾರು ತತ್ತ್ವದರ್ಶಿಯಾಗಿರುತ್ತಾನೋ, ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಮತ್ತು ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೋ ಅವನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಉಂಟಾಗುವಂತಹ ಪರಿವರ್ತನೆಯನ್ನು ಭಾಸ ಈ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಉಪಸಂಹಾರ

ಹೀಗೆ ಭಾಸ ತನ್ನ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ತತ್ತ್ವದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಅಪರೂಪದ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಅಡಕಮಾಡಿ ಲೋಕಕ್ಕೆ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಭಾಸನು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ತತ್ತ್ವದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಪಾತ್ರಗಳ ಮೂಲಕ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಮೂಲ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರದ ವಿಶೇಷ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿ ಲೋಕಕ್ಕೆ ತತ್ತ್ವದರ್ಶನದ ಸಂದೇಶವನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾನೆ.

ಪರಾಮರ್ಶನ ಗ್ರಂಥಗಳು

೧. ಭಾಸನಾಟಕಚಕ್ರಮ್	–	ಚೌಕಂಬಾ ಪ್ರಕಾಶನ
೨. ಊರುಭಂಗಮ್	–	ಮೋತೀಲಾಲ ಬನಾರಸಿದಾಸ್
೩. ಭಾಸಮಹಾಸಂಪುಟ	–	ಎಸ್.ವಿ.ಪರಮೇಶ್ವರಭಟ್ಟ
೪. ಸಂಸ್ಕೃತಭಾಷಾಶಾಸ್ತ್ರ	–	ಸಾಹಿತ್ಯಚರಿತ್ರೆ, ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರ, ಕ.ಪ.ಮು -೧೯೯೩
೫. ದಶರೂಪಕಮ್	–	ಕೊಲಂಬಿಯ ಯೂನಿವರ್ಸಿಟಿ ಪ್ರೆಸ್
೬. ಪ್ರತಾಪರುದ್ರಿಯ	–	ಚೌಕಂಬಾ ಪ್ರಕಾಶನ
೭. ಭಾಸ	–	ಎ.ಆರ್.ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರೀ